

De verdieping, donderdag 8 augustus 2002

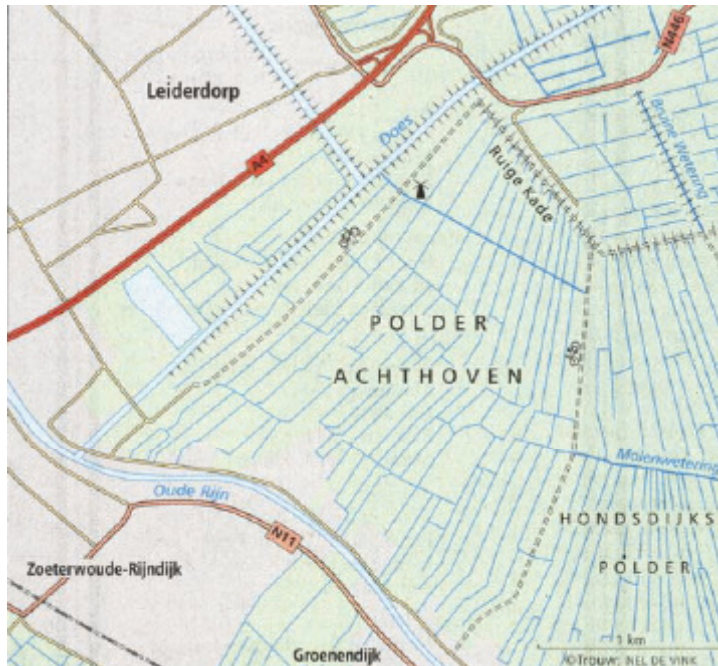
Weidse ruimte in de Randstad

Jan Neefjes

„Ik ben er geweest, het is alleen maar gras”, zei VVD'er Bolkestein in 1998 over de polder in het Groene Hart waar de hoge snelheidslijn uit Parijs doorheen zou gaan razen. Ondanks deze uitspraak gaat de trein ondergronds, uit waardering voor het bijzondere karakter van het open poldergebied. Behelmde Japanse toeristen rijden er niet voor niets op gehuurde fietsen om naar deze bezienswaardigheid, de polder, te kijken. Vandaag deel 2 in een serie over polders: Achthoven in het Groene Hart.

foto Reyer Boxem

© Trouw NEL DE VINK

POLDER ACHTHOVEN

De polder Achthoven is een middeleeuwse moerasontginning en daarmee typerend voor het landschap van het Groene Hart. De schaarse bebouwing ligt in linten aan weteringen of riviertjes. Loodrecht daarop strekken smalle weilandenstroken zich kilometers in de verder onbebouwde polder uit. Bijzonder is de omkering van het reliëf. Vroeger lag het gebied hoger dan de omliggende wateren. Nu steken rivieren en kanalen boven het polderlandschap uit. „Alles in de polder Achthoven is door mensen gemaakt, maar juist hier kun je je nog van mensen afzonderen. Kun je de ruimte om je heen nog ervaren, en dat midden in de Randstad." Kunsthistoricus en landschapkenner Claudia Thunnissen schreef een boek over het landschap en de boerderijen van haar woonplaats Leiderdorp. Gezien vanuit de samengeklonterde steden en dorpen bij Leiden is Achthoven de eerste grote open polder van het Groene Hart. Hij is nog 'gaaf': niet volgebouwd, en niet doorsneden met wegen of spoorlijnen.

Dat gaat veranderen. De hogesnelheidslijn van Parijs naar Amsterdam zal dwars door de polder snijden. Het poldergebied werd daarom in de jaren '90 onderdeel van het hsl-debat. „Ik ben er geweest, het is alleen maar gras", vertolkte Bolkestein in 1998 de mening van tegenstanders van dure ondertunneling.

De trein zal het landschap niet verstoren, mede door toedoen van Claudia Thunnissen, die actief is bij een Leiderdorps comité voor cultuurlandschap dat zich inzet voor ondertunneling. De lijn komt ondergronds te liggen. „Door de hsl-discussie lijkt de overheid de waarde van het landschap nu veel meer te beseffen."

Net buiten Leiderdorp, op de weg langs de Oude Rijn, begint Thunnissen haar verhaal. „Dit waterloopje moet zo'n duizend jaar geleden zijn gegraven." Beneden ons ligt een sloot die zich tot ver in de polder uitstrekt. Het is een willekeurig exemplaar van de vele evenwijdige sloten die de polder in tientallen langgerekte stroken verdelen.

Voor het jaar 1000 was er alleen direct aan de Oude Rijn enige bewoning. Noordelijk van de rivier lag een uitgestrekt, ontoegankelijk en dicht begroeid moeras. De graven van Holland en de bisschoppen van Utrecht hadden er belang bij de uitgestrekte wildernissen in hun landen bewoonbaar te maken en zo hun invloedssfeer uit te breiden. De eerste ontginners groeven zich een weg door de met dicht moerasbos begroeide vette natte klei.

De sloten transporteerden het water uit het moeras naar de Oude Rijn. Dat ging vrij eenvoudig, omdat de wildernissen hoger gelegen waren dan het peil van de Rivier. De grond

werd droger, steviger en geschikt voor akkerbouw en fruitteelt. Tussen de sloten ontstonden langwerpige landbouwpercelen, kilometers lang, en soms maar enkele tientallen meters breed. De ontginners van Achthoven kregen het 'recht van vrije opstrek': vanaf de Oude Rijn mochten ze hun ontginning voortzetten totdat ze andere ontginners tegenkwamen die vanaf een andere waterloop waren begonnen.

Op de koppen van de percelen, aan de Oude Rijn, zetten ze hun boerderijen. Het typisch Hollandse landschap ontstond: boerderijen in linten langs wegen en wateren, met tussen de boerderijen verre uitzichten op de uitgestrekte, onbebouwde polder.

„Het landschap vertelt een verhaal", verklaart Thunnissen haar enthousiasme voor de polder. „Wie dit landschap aandachtig bekijkt, kan reconstrueren hoe de ontginners in het verre verleden te werk moeten zijn gegaan." Tot hier, dicht bij de Oude Rijn, zijn de percelen niet zo regelmatig van vorm, laat Thunnissen zien op een luchtfoto. „Onhandig voor de boeren. Je kunt hieruit afleiden dat de ontginningen weliswaar centraal waren geregeld, maar nog geen strakke planning hadden." Achter in de polder Achthoven, twee kilometer van de Oude Rijn, worden de percelen regelmatiger. De sloten liggen evenwijdig, en de breedte van de percelen is overal gelijk. „Dit deel van de ontginning is gepland. Er moeten vooraf centrale, strakke afspraken zijn gemaakt."

De ontginning van de polder Achthoven heeft waarschijnlijk eeuwen geduurd. Soms werd er met het doortrekken van sloten gestopt. Dat kan enkele maanden geduurd hebben, maar misschien ook tientallen of honderden jaren. Wanneer de ontginning weer werd voortgezet, werd soms een nieuwe richting van de sloten afgesproken. Een knik in de richting van de percelen geeft dus een nieuwe fase in de ontginning aan.

Naarmate de ontginners vorderden, groeven ze de sloten door andere grondsoorten. Verder van de Oude Rijn af was er geen klei meer, maar sponzig, kletsnat veen. Thunnissen: „Dit slappe veen is er de oorzaak van dat midden in de Randstad nog zulke grote open ruimtes bestaan." Op de slappe ondergrond was het onmogelijk te bouwen of wegen aan te leggen. In de winter kunnen zelfs de moderne boeren met hun breedbandige trekkers hun land niet betreden.

De afwezigheid van wegen maakt dat alleen wandelaars en fietsers diep in het open polderlandschap kunnen binnendringen. Dat kan via het stelsel van oude kades die de polders omringen. De ontginners bouwden deze kaden rondom hun nieuw ontgonnen land om het water vanuit het nog onontgonnen moeras te weren.

Via de Ruige Kade fietsen we naar de achtergrens van Achthoven, de Mattekade. Aan alle kanten zien we een weids groen landschap. Voor ons liggen de talloze stroken grasland van de polder. Ver weg aan de horizon ligt het boerderijenlint aan de Oude Rijn. De stedelijke bebouwing van Leiden is hier nauwelijks te zien. Achter ons ligt een wetering met aan de andere kant van dit water weer een achterkade van een andere polder, met in de verte een ander boerderijenlint.

Vanaf de kade wijst Thunnissen het tracé aan dat de hsl ondergronds zal volgen. Aan de horizon zien we kranen aan het werk: daar moet de tunnelopening komen te liggen. Ze is optimistisch over de toekomst. „Sinds de hsl-discussie zien overheden de polders niet meer als reservegrond waarop nog gebouwd kan worden. Leiderdorp maakt samen met andere gemeenten een landschapsbeleidsplan voor de hele regio. In het concept van de Vijfde Nota voor de Ruimtelijke Ordening ligt de polder binnen de harde grens rondom het Groene Hart." Thunnissen constateert dat het toerisme een reden is om zuinig te zijn met het polderlandschap. „Toeristen beginnen dit landschap te ontdekken. Laatst zag ik hier een enorme groep Japanners, allemaal met helm op, over de kade fietsen. Ze komen op de molens af en op de riviertjes die boven het land uitsteken."

De hogere ligging van de riviertjes en kanalen rondom de polder is het gevolg van een proces van landdaling dat direct na de ontginning begon. De slappe grond waaruit het water verdween ging krimpen. Vooral het veen achter in de polder was hier gevoelig voor. Gevolg van de landdaling was dat de natuurlijke afwatering op de Oude Rijn steeds moeilijker werd. Het maaiveld van de polder daalde tot onder de omliggende riviertjes en kanalen. De kaden rondom de riviertjes moesten daarom worden verhoogd. Alleen gras kon gedijen op de

steeds natter wordende gronden. Akkerbouw moest daarom plaatsmaken voor melkveehouderij, nog steeds de grootste bedrijfstak in de polders van het Groene Hart. Aan de landdaling dankt de Achthovener molen zijn bestaan. De molen staat achter in de polder, bij het veengebied dat het meest door de landdaling werd getroffen en pompt sinds 1491 het overtollige polderwater naar het nabijgelegen riviertje De Does. De huidige molen is herbouwd in 1893.

De bemaling met molens verbeterde de ontwatering, maar veroorzaakte weer sterkere inklinking van het veen. In de loop der eeuwen werd de afwatering van de polders in het Groene Hart steeds moeilijker. Er ontstonden twee waterpeilen. Enerzijds het polderpeil: het steeds maar dalende peil van de sloten in de polder en anderzijds het boezempeil: het peil van de grote wateren, die nog op hun oorspronkelijke niveau liggen, en vaak meters boven het omliggende polderlandschap uitsteken.

Op weg naar huis betoogt Thunnissen dat de miljoenen mensen die in de Randstad wonen, zich nauwelijks bewust zijn van de landschappelijke rijkdom zo dicht bij huis. „De polders van het Groene Hart kunnen toegankelijker worden voor recreanten zonder het landschap aan te tasten”, zegt ze. „Hier denk ik bijvoorbeeld aan een trekpontje over de Does waardoor je vanuit Leiden en Leiderdorp gemakkelijk in de polder kunt komen. Of aan het verbreden van poldersloten waardoor kanoroutes mogelijk worden.” Wegen en bebouwing midden in de polder zijn taboe voor Thunnissen. „Als je dat doet is eet gedaan met de lege weidsheid die hier, midden in de Randstad, nog altijd heerst. We hebben er niet voor niets voor gezorgd dat de hsl onder de grond komt.”

Copyright: Neefjes, Jan